

ASPECTE ALE CALITĂȚII VIEȚII ÎN MODELAREA MACROECONOMICĂ

Hidegard PUWAK
Liviu BEGU

Complexitatea este o caracteristică funcțională a organismului social. O dovedesc capacitatea de autodezvoltare, autoreglare, de comportare orientată spre un scop, de generare a unor procese endogene cu o logică proprie de dezvoltare. La nivel macro însăși societatea este o atare entitate cu complexitate imanentă. Structura, modul de organizare și dinamica evoluției sale se descriu, de regulă, prin sisteme conceptuale complexe. Întîlnim aici categoriile de evoluție socială, mod de viață, nivel de trai, calitatea vieții ș. a. Fiecare din ele accentuează anumite componente și aspecte ale vieții economice și sociale. Numitorul lor comun ar fi faptul că se referă la un subiect social, concret, cu anumite nevoi, interese, norme, motive, scopuri, atitudini, acțiuni.

Dacă asemenea categorii se propun a fi cercetate, avem de-a face cu un subiect ce nu trebuie tratat în mod autonom, în niște limite anume rezervate lui, ci în spiritul unei complexități imprimată de accețiunea lui funcțională. Calitatea vieții este tocmai un asemenea subiect de cercetare întrucît avem în vedere, pe de o parte complexitatea în accețiunea de legătură internă a situațiilor și proceselor ce privesc omul și pe care dorim să le cuprindem în modelare și de abordare multilaterală a condițiilor acestora pe de altă parte.

Orice încercare de a descrie realitatea socială printr-un model statistico-matematic trebuie să rezolve, în primul rînd, problema relației dintre determinările teoretice și cele operaționalizabile ale obiectului supus modelării.

În încercările de modelare de pînă acum, la cară națională, dimensiunea socială a dezvoltării a fost redusă la măsurarea nivelului de trai, fie printr-un singur indicator (fondul bunăstării sociale, fondul de consum, consumul total), fie prin mai mulți indicatori referitori la veniturile și consumul populației care nu depășeau însă abordarea pur economică.

Dată fiind complexitatea domeniului, am încercat să delimităm cadrul teoretic al activității de modelare din împletirea principalelor două abordări care s-au detașat în sociologia modernă: cea integratoare (la nivel conceptual) și cea analitică (la nivel de componente).

Deoarece calitatea vieții depășește conceptual sfera strictă a fenomenelor cuantificabile riguros din punct de vedere statistic considerăm că în demersul modelator al acesteia se impune completarea

datelor obiective cu informații socio-psihologice de natură să ajute la identificarea relațiilor de comportament specifice procesului tranziției spre economia de piață. Avem în vedere comportamentul individului alături de subiect al activității economice dar și ca utilizator al rezultatelor acesteia pentru acoperirea nevoilor sale materiale și spirituale, încercând astfel o apropiere categorială de noțiunea de calitate a vieții, în accepțiunea în care este ea promovată astăzi în țara noastră.

S-a recurs la o asemenea abordare, avându-se în vedere următoarele :

a. în politica decizională la scara macro, criteriul economic (care în esență se referă la consumul de muncă socială atât pentru efect cit și pentru efort) joacă un rol decisiv în raportul economic-social. Prin el se pot delimita în cadrul eforturilor pe care le face societatea, pe de o parte și în cadrul unor efecte sociale scontate pe de altă parte, diferitele nevoi de alocare a resurselor materiale, financiare, umane pentru realizarea obiectivelor privind calitatea vieții în ansamblu și a celor vizînd fiecare componentă a acesteia reținută în subsistem ;

b. între multiplele funcții ale procesului conducerii în societate, doar funcția economică permite dimensionarea resurselor necesare realizării obiectivelor sociale, înlesnind astfel armonizarea cerințelor de ordin socio-uman cu posibilitățile oferite de fondurile disponibile pentru realizarea unor anumite scopuri ;

c. întrucît în prezent nu este posibilă convertirea în efecte economice a tuturor aspectelor care definesc calitatea vieții, în ciuda caracterului său limitativ - restrictiv atribuim criteriului economic rolul primordial în asigurarea cerințelor social-umane de consum și de protejare a individului. Pe această bază considerăm că se asigură compatibilitatea criteriului economic cu celelalte criterii (cultural, ecologic, tehnologic etc.), care deși necurantificabile prin tehnice actuală a conversiei „extraeconomic-economic“ se vor regăsi, chiar dacă numai parțial, în structurile modelului ;

d. deși interferența și cumulum legăturilor directe și inverse dintre componente sporesc complexitatea modelului, apreciem că numai prin modelarea integrată a unui număr cit mai mare de componente ale calității vieții — se creează posibilitatea rezolvării coerente, a problemelor sociale, într-o perspectivă unitară, ce poate fi efectiv operaționalizată prin decizii pe termen mediu așa cum își propune modelul, implementate prin intermediul mecanismelor economiei de piață.

Cu cit nivelul de dezagregare este mai mare cu alături problematică diferențiată ce se pune la nivel socio-grupal poate fi mai cuprinzătoare — dar ea este mai greu de modelat, relevanța ei informațională fiind însă net superioară.

Deși demersul este dificil, necesitatea și oportunitatea luării în considerație a aspectelor economice și/sau noneconomice la acest nivel se justifică pe deplin, din următoarele motive : o politică coerentă presupune luarea în considerare a cit mai multor determinanți și stări obiective și subiective a calității vieții ; în al doilea rînd, fiecare componentă a calității vieții prezintă o complexitate determinată de cele mai multe ori de alți factori economici și sociali, cunoașterea depen-

dențelor între aceștia fiind esențială în optimizarea procesului decizional.

În tentativa de modelare a calității vieții, pe de o parte, cuprinderea cât mai multor componente ale acesteia ca și, pe de altă parte, structurarea lor sistemică, fac obligatorie prezența mai multor criterii :

— delimitarea pe cât posibil, a componentelor materiale ale calității vieții de cele nemateriale ;

— evidențierea distinctă a condițiilor de muncă în ansamblul sub-sistemului social ;

— surprinderea, pe de o parte a fenomenului social la nivelul întregii populații și pe de altă parte, la nivelul anumitor categorii sociale defavorizate din cadrul acesteia.

Având în vedere toate acestea, considerăm că este posibilă structura prezentată în tabelul nr. 1, care conține :

A — Condițiile materiale de trai ;

B — Condițiile sociale de trai ;

C — Condițiile de muncă ;

D — Protecția socială.

Acest sistem prin care dorim să reprezentăm dimensiunea socială a dezvoltării economice, denumit pe scurt „social” este astfel conceput încît informația rezultată din acesta să servească proiectării principalilor indicatori macroeconomici într-o anumită perspectivă. În al doilea rînd, s-a ținut cont de faptul că prin modelarea componentelor sale structurale, informația trebuie să satisfacă cerințele derivate din punerea în aplicare a politicii sociale, avîndu-se în vedere următoarele funcții ale acesteia :

a. reglarea intrasistemică a componentelor economice ale calității vieții, pentru asigurarea echilibrului sistemului social ;

b. funcții compensatorii ; funcționarea normală a sistemului economic produce inevitabil o serie de consecințe negative asupra colectivității care nu pot fi complet prevenite prin funcții de reglare ;

c. funcții de apărare a indivizilor și colectivității împotriva unor perturbări interne (procesele sociale patologice, delincvența etc.) ;

d. funcții protective pentru întreaga populație în anumite situații de risc sau pentru anumite grupuri sociale defavorizate ;

e. funcții de satisfacere a unor nevoi colective care nu par sau nu pot fi satisfăcute în mod eficient prin mecanismele pieței.

Avînd în vedere prima funcție menționată, reglarea comportamentelor economice se poate face corelînd veniturile populației, punct de plecare în procesul de satisfacere a nevoilor cu consumul de produse și servicii posibili de obținut pe baza lor, ținîndu-se seama de sursele de constituire ale primelor prin componenta „condiții de muncă”, și de adăugarea consumului de servicii sociale condițiilor materiale de trai în cadrul aceluiași proces de satisfacere a nevoilor. În acest fel se pot asigura funcțiile menționate la punctele b, c și e. În ceea ce privește funcția de protecție, date fiind implicațiile sociale ale reformei economice, considerăm că delimitarea problematicii și componentelor de protecție socială de ansamblu se impune, în principal, pentru evaluarea obiectivă a constului social total al tranziției, pe de o parte și a fiecărei situații ce necesită protecție socială, pe de altă parte.

Fiecare componentă a blocului social poate fi caracterizată printr-un număr mai mic sau mai mare de indicatori. Susținem punctul de vedere potrivit căruia numărul lor trebuie corelat cu nivelul la care un număr de nouă indicatori pentru modelul macroeconomic și 474 de indicatori pentru analiza detaliată a componentelor. (Tabelul nr. 2). se face modelarea, motiv pentru care, în urma studiului au rezultat

Menționăm că la stabilirea indicatorilor caracteristici fiecărei componente, am avut în vedere alegerea numai a celor cuantificabili, aceasta nealterând structura, funcționalitatea și calitatea, nici a componentelor calității vieții și nici a subsistemului social, în general.

Dintre indicatorii subsistemului social stabiliți la nivel maxim de dezagregare, au fost selectați pentru nivelul agregat următorii :

- veniturile totale ale populației ;
- veniturile din muncă ;
- veniturile din fondurile sociale ;
- veniturile din proprietate ;
- venitul disponibil al populației ;
- economiile populației ;
- consumul final ;
- investițiile pentru servicii sociale ;
- fonduri necesare pentru protecție socială.

Sub aspectul sferei de cuprindere, conținutului și metodelor de calcul, indicatorii menționați corespund categorial Sistemului Costurilor Naționale.

Stabilirea caracterului de mărime exogenă sau endogenă față de blocul social s-a putut face numai având la bază anumite criterii.

Astfel,

a) din punct de vedere al momentului la care se află modelul în funcționarea sa, toți indicatorii modelului la nivel agregat se constituie în mărimi exogene sistemului social ;

b) din punct de vedere al delimitării stricte, indiferent de momentul la care se află modelul în funcționare, indicatorii la nivel agregat pot fi :

— indicatori exogeni sau cu dublă funcțiune :

1. Investițiile pentru serviciile sociale.
2. Fonduri necesare pentru protecția socială.
3. Venituri din muncă.
4. Venituri de proprietate.

— indicatori endogeni :

1. Veniturile totale ale populației.
2. Veniturile din fondurile sociale.
3. Venitul disponibil al populației.
4. Economii populației.
5. Consumul final.

c) din punct de vedere al utilizării modelului în etapa de elaborare de variante, toți indicatorii agregați ai modelului sînt, indiferent de

În tabelul nr. 2 sînt prezentate caracteristicile principale ale modulelor (componentelor) și numărul de indicatori aferent fiecărei componente.

Indicatori statistici ai subsistemului		Număr indicatori	Caracteristici principale ale modulelor
Componentele subsistemului			
C O N D I T I I A L E	VENITURI	19	Veniturile totale, nominale și reale, structuri, economiile și activele populației
	CONSUMUL POPULAȚIEI	22	Consumul final, privat și public, componente, cheltuieli de consum, consumul real
	CONDIȚII DE LOCUIT	45	Fondul de locuințe, dotări, cheltuieli și investiții pentru locuințe
	MEDIUL AMBIANT	4	Calitatea mediului, investiții
	TOTAL INDICATORI	90	—
C O N D I T I I L E	STAREA DE SĂNĂTATE ȘI ASISTENȚA MEDICALĂ	20	Caracteristici ale stării de sănătate, baza materială, cheltuieli bugetare, investiții, resurse de muncă
	INSTRUIRE ȘI EDUCAȚIE	40	Baza materială, populația școlară, resurse de muncă, cheltuieli și investiții
	CULTURA	19	Baza materială, accesibilitate, cheltuieli, investiții
	ODIHNĂ ȘI RECREERE	17	Baza materială cheltuieli, investiții
	MEDIUL SOCIAL-POLITIC	14	Cheltuieli cu ordinea publică, starea infracțională, organizații publice și sindicale
	TOTAL INDICATORI	110	—
C O N D I T I L E D E M U N C A	CONDIȚIILE DE MUNCĂ	27	Durata timpului de muncă, condiții grele de muncă, protecția muncii, morbiditate profesională
	TOTAL INDICATORI	27	—
P R O T E C T I A	ȘOMAJ	13	Starea șomajului, cheltuieli, locuri de muncă
	ASIGURĂRI SOCIALE	67	Pensii, indemnizații și alte cheltuieli de asigurări sociale
	ASISTENȚA SOCIALĂ	133	Prestații de asistență socială, pentru bătrâni, minori, ocrotiți, prestații familiale
	SĂRĂCIA	34	Numărul săracilor, categorii sociale potențiale, cheltuieli
	TOTAL INDICATORI	247	—
Nr.	TOTAL INDICATORI	474	—

moment, atât indicatori de natură exogenă cât și endogenă. Acest lucru asigură posibilitatea comparării indicatorilor rezultați din funcționarea modelului cu cei calculați pe componente ale acestuia avînd la bază diversele variante de optimizare în conformitate cu anumite politici sociale funcție de situația concretă.

Stabilirea dependențelor pentru elaborarea funcțiilor econometrice are ca principală trăsătură surprinderea calitativă a influențelor specifice unei economii de piață, ale căror efecte încep însă să se resimtă și în etapa tranziției de la o economie centralizată la o economie liberă, cu efecte pe plan social a căror dimensiune este greu de anticipat datorită dinamicii schimbărilor, îndeosebi a celor imprevizibile, precum și fluxului informațional existent.

Pentru principalii indicatori agregați, factorii calitativi și cantitativi de influență sînt prezentați funcțional în relațiile ce urmează :

$$(1) V_t = f(w, U_w, I_p, \varepsilon_{V_t}), \text{ unde}$$

V_t == venituri totale

w == venituri din muncă

U_w == venituri din fondurile sociale

I_p == venituri din proprietate

ε_{V_t} == mărime reziduală aferentă veniturilor totale

$$(2) W = f(N_e, D_w, w, \varepsilon_w), \text{ unde}$$

W == venituri din muncă

N_e == populație ocupată

D_w == durata medie a muncii

w == salarii

ε_w == mărime reziduală aferentă veniturilor din muncă

$$(3) U_w = f(r_T, T_s, T_s, O_s, S_b, \varepsilon_{U_w}), \text{ unde}$$

U_w == venituri din fondurile sociale

r_T == rata de dependență a populației totale

T_s == contribuții și taxe ale populației

T_s == cotații sociale salariale

O_s == costul serviciilor sociale (învățămînt, sănătate, cultură)

S_b == cheltuieli pentru protecție socială (fond de pensii, ajutoare, indemnizații etc.)

ε_{U_w} == mărime reziduală aferentă veniturilor din fondurile sociale

$$(4) I_p = f(A_p, r, p, \varepsilon_{I_p}), \text{ unde}$$

I_p == venituri din proprietate

A_p == activele materiale

r == rata dobînzii

p == rata profitului

ε_{I_p} == mărime reziduală aferentă veniturilor din proprietate

$$(5) Q_p = f(V_t, T_p, S, \varepsilon_{Q_p}), \text{ unde}$$

Q_p == venitul disponibil al populației

T_p == plăți obligatorii ale populației

S == economiile

ε_{qp} = mărime reziduală aferentă venitului disponibil

(6) $C = f(Q, i_p, r_s, I_s, \varepsilon_c)$, unde

C = consumul final

i_p = indicele prețurilor

r_s = rata de economisire

I_s = controlarea serviciilor sociale de care beneficiază populația

ε_c = mărime reziduală aferentă consumului final

(7) $S = f(V, i_z, n, \varepsilon_s)$, unde

i_z = rata inflației

n = rata șomajului

ε_s = mărime reziduală aferentă economiilor

(8) $I_{so} = f(k_s, p, r, \varepsilon_{I_{so}})$, unde

I_{so} = investiții pentru servicii sociale

k_s = stocul de capital fix din serviciile sociale

$\varepsilon_{I_{so}}$ = mărime reziduală aferentă investițiilor pentru serviciile sociale

(9) $S_b = f(Ch_{ps}, r_{pa}, n, S_p)$, unde

S_b = fonduri necesare pentru protecție socială

Ch_{ps} = cheltuieli pentru protecție socială

r_{pa} = rata de dependență a populației postactive.

Transformarea dependentelor calitative prezentate mai sus în ecuații matematice va duce la obținerea unui sistem, care va cuprinde :

a) relații de determinare (ecuații de actualizare a potențialului, ecuații de repartizare, ecuații de agregare și dezagregare, ecuații de integrare — calcule pe locuitor, pe o gospodărie, ritmuri de creștere ș.a.) ;

b) ecuații ipotetice prin care se vor urmări relații complexe între variabilele sistemului, a căror formă analitică se poate stabili numai cu aproximație pe baza informației disponibile, încercîndu-se o corectare a acestora cu informații rezultate din cercetări empirice ;

c) ecuații de echilibru și

d) ecuații de repartizare (distribuire).

Adaptarea acestora condițiilor reale de desfășurare a proceselor și fenomenelor caracteristice economiei românești în tranziție ridică încă din această fază unele probleme a căror actualitate în multe privințe depășește cadrul aparatului metodologic valabil anterior. Dintre ele, amintim doar pe cele referitoare la :

— causalitate versus normativitate în consumul populației ; prognozarea normativă, racordîndu-se criteriului „optimului”, determinată de scopurile sociale pe termen lung nu corespunde întru totul, după părerea noastră, condițiilor reale dintr-o societate în care individului trebuie să i se asigure cadrul de manifestare liberă în vederea satisfacerii nevoilor sale, potrivit unei culturi proprii a consumului. De aceea considerăm oportună recurgerea la analiza causalității formelor de manifestare a consumatorilor ;

— structură versus dinamică. Ipoteza invariației structurii cu care operează majoritatea modelelor de prognoză (dacă nu toate) neputînd fi acceptată cel puțin pentru orizontul de prognoză pe care și-l propune modelul, variația factorilor determinînd importante modificări de structură la majoritatea componentelor calității vieții, se impune găsirea unei modalități de îmbinare a celor două pentru a nu diminua valoarea cognitivă a rezultatelor ;

— simplitate versus complexitate. O opțiune este necesară pentru evitarea descrierii taxonomice la care incită multitudinea indicatorilor sociali stabiliți la nivel de sistem, ceea ce ar conferi mai multă consistență etapei de analiză calitativă a dependențelor.

Dorim ca experimentul de prognoză pe care ni-l propunem să-și dovedească utilitatea în mai multe direcții și anume : generarea de traiectorii relevante privind evoluția calității vieții într-un context social-economic dat, verificarea consecințelor pe termen mediu asupra calității vieții ale unor strategii de conducere a economiei : verificarea efectelor sociale determinate de anumite măsuri de politică economică.

Există o zestre generoasă de alte lucrări de cercetare teoretică și empirică asupra dezvoltării orientate către calitatea vieții și modelarea socială globală. Dorim să ne asociem lor din convingerea că sistemul global de modelare socială este unul din instrumentele care merită să fie folosite atunci cînd se abordează domeniul uman prin prisma unei noi concepții de politică socială.

-BLOCUL SOCIAL

